

Brottsutsatthet och ANDTS bland unga

I denna kortfakta visar vi hur erfarenheter av brottsutsatthet bland skolungdomar hänger samman med användning av alkohol, narkotika, dopning, tobak/nikotin samt spel om pengar (ANDTS). Denna kunskap är viktig ur ett preventionsperspektiv eftersom dessa områden ofta adresseras tillsammans och med liknande insatser, exempelvis i skolmiljö. Analysunderlaget utgörs av CAN:s nationella skolundersökning från 2025.

Bakgrund

Flera översiktsstudier visar att utsatthet för kränkningar kan kopplas till en ökad risk för bland annat alkohol-, narkotika- och tobaksanvändning bland unga (Moore, Norman et al. 2017, Tretyak, Huffman et al. 2022). Även erfarenheter av våld och sexuella övergrepp kan hänga samman med en högre risk för substansanvändning (Martínez-Mota, Jiménez-Rubio et al. 2020, Campo-Tena, Larmour et al. 2024, Hashim, Iqbal et al. 2025).

Mot bakgrund av sådana samband undersöker vi i denna kortfakta hur brottsutsatthet hänger samman med ANDTS-användning bland svenska skolungdomar, men även hur vanligt brott mot person är bland eleverna gällande kön, kommuntyp och årskurs. Detta är relevant inte minst då skolan idag arbetar med brottsprevention av situationell karaktär (Brå & Skolverket, 2026), liksom att regeringen nyligen gett ett antal myndigheter i uppdrag att gemensamt ta fram ett kunskaps- och metodstöd för skolans brottsförebyggande arbete (Regeringen, 2026).

Brottsutsatthetsfrågorna

I 2025 års nationella skolundersökning introducerades ett frågebatteri som inkluderade fem kategorier av brottsutsatthet. Eleverna kunde uppge om de drabbats av följande, en eller flera gånger:

- **Stöld** ("t ex att någon stulit din cykel, betalkort, mobiltelefon eller något annat värdefullt").
- **Sexualbrott** ("att någon tagit på dig på ett sexuellt sätt mot din vilja eller tvingat dig till något sexuellt")
- **Hot om våld** ("räkna även hot för att få pengar eller för att få dig att göra något")
- **Våld** ("t ex att någon slagit, sparkat eller utsatt dig för annat våld")
- **Blivit kränkt online** ("t ex att något förtalat dig eller att någon skickat sexuella bilder mot din vilja")

Resultat

Inledningsvis redovisas resultat gällande förekomst av brottsutsatthet, därefter hur detta samvarierar med ANDTS-erfarenheter. För att få ett större analysunderlag redovisas resultaten sammanslagna för skolungdomar i årskurs 9 och gymnasiet år 2.

Förekomst av brottsutsatthet

Totalt uppgav 28 procent av eleverna att de utsatts för brott under de senaste 12 månaderna. Andelen var något högre i årskurs 9 jämfört med i gymnasiet år 2; 30 respektive 26 procent. Skillnaden mellan årskurserna var statistiskt signifikant¹. Sammantaget rapporterade de drabbade eleverna att de utsatts i genomsnitt 2,2 gånger under senaste året. Tio procent av de brottsutsatta hade drabbats fem gånger eller mer (vilket motsvarar närmare 3 % av samtliga elever).

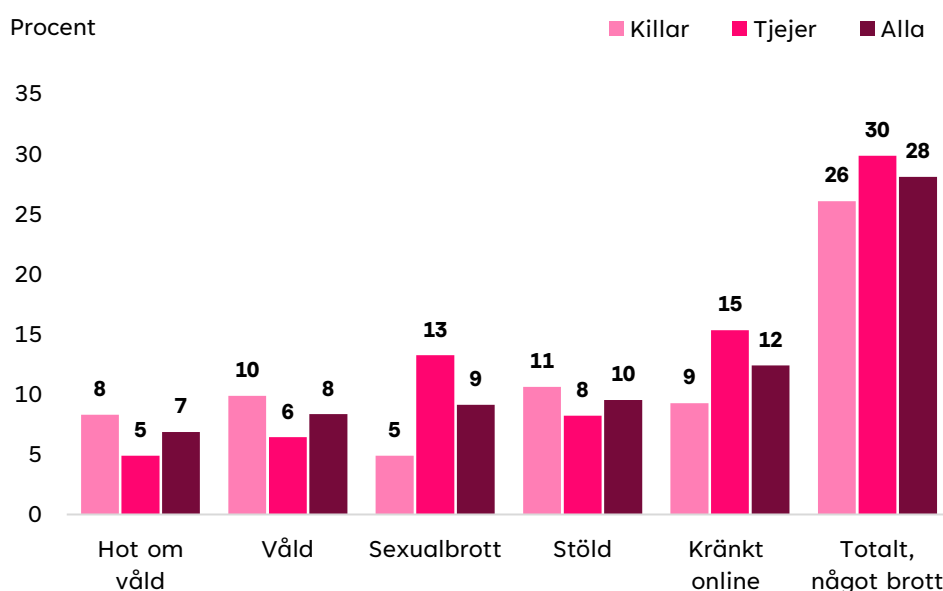
Det är tydligt att brottsutsatta elever finner sig mindre väl tillrätta i skolmiljön: 35 procent av dessa uppgav att de skolkade åtminstone 1 gång per månad, jämfört med 18 procent för övriga elever, samtidigt som andelen som trivdes bra i skolan var 69 procent bland brottsutsatta, jämfört med 82 procent bland ej brottsutsatta elever.

En indelning enligt Sveriges Kommuner och Regioners (2022) tre kommuntyper visade inga regionala resultatskillnader överhuvudtaget. Brottsutsatthet var alltså lika vanligt i storstadsområden som det var i större städer och kommuner nära större städer, liksom i mindre tätorter och landsbygdskommuner.

Av figur 1 framgår hur vanliga de olika brottskategorierna var och hur de fördelade sig på kön. Bland tjejerna var andelen som rapporterade utsatthet för något brott signifikant högre jämfört med killarna (30 respektive 26 %).

28%

Har utsatts för brott
senaste 12 månaderna



Figur 1. Andelen skolungdomar som utsatts för olika typer av brott fördelat på kön. Procent. 2025.

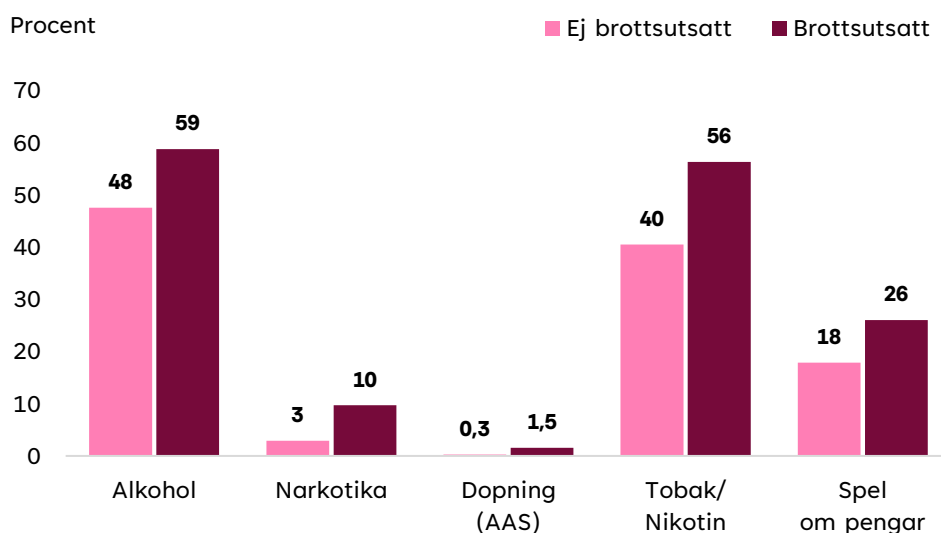
¹ Signifikant på enprocentsnivån och testat med binär logistisk regression där hänsyn tagits till att eleverna är klustrade i skolklasser.

Hot om våld var den minst vanliga kategorin medan kränkningar online var den vanligaste (7 jämfört med 12 %). Killar rapporterade oftare utsatthet för hot, misshandel/våld och stöld medan sexualbrott samt digitala kränkningar i form av förtal och ofredanden var desto vanligare bland tjejer. Den allra största skillnaden, såväl i absoluta som relativa tal, syns för sexualbrott vilket tjejer rapporterade i nästan tre gånger så stor omfattning (13 jämfört med 5 procent). Samtliga könsskillnader var statistiskt signifikanta.

Brottsutsatthet och ANDTS-användning

Av figur 2 framgår att skolungdomar som utsatts för brott genomgående rapporterat mer omfattande ANDTS-erfarenheter. Exempelvis hade 59 procent av de brottsutsatta eleverna använt alkohol under det senaste året, jämfört med 48 procent bland övriga. Samtliga ANDTS-resultat i figuren är signifikant åtskilda från varandra.

Som figuren visar rapporterades årsaktuell användning av samtliga substanser och spel om pengar i högre grad av de brottsutsatta eleverna i jämförelse med de ej brottsutsatta. Detta gällde i synnerhet narkotika respektive dopning².



Figur 2. Andelen skolungdomar som använt ANDTS under de senaste 12 månaderna i relation till om de utsatts för brott under samma tidsperiod. Procent. 2025.

På nästa sida fördjupar vi analysen av detta samband med hjälp av en regressionsanalys där kön och årskurs inkluderas som kontrollvariabler. Detta eftersom dessa bakgrundsfaktorer samvarierar med både brottsutsatthet, vilket redovisats tidigare, samt med ANDTS, vilket vi sett i tidigare rapporter (Svensson & Guttormsson (red), 2025). Sambanden mellan brottsutsatthet och användning av ANDTS har analyserats med Poisson-regression. Resultaten presenteras i tabell 1 som incidenskvoter (IRR) med 95 procents konfidensintervall (KI).

² Med dopning avses här hormondopning mätt genom erfarenhet av anabola androgena steroider (AAS).

Tabell 1. Sambanden mellan att ha använt någon av substanserna eller spelat om pengar och att ha varit utsatt för brott under de senaste 12 månaderna. 2025. Poisson regression, incidenskvoter (IRR).

	IRR	95% KI	
Alkohol	1,27	1,22	1,33
Narkotika	3,53	2,92	4,27
Dopning (AAS)	6,14	3,38	11,16
Tobak/Nikotin	1,42	1,35	1,49
Spel om pengar	1,59	1,47	1,73

Kontrollerat för kön och årskurs.

Samtliga samband i analysen var signifikanta och visar att brottsutsatthet är associerat med en signifikant ökad sannolikhet för användning av samtliga undersökta substanser och spel om pengar. Vad gäller dopning hade brottsutsatta elever en mer än sex gånger så hög sannolikhet att rapportera användning (IRR=6,14; 95 % KI: 3,38–11,16). Även narkotikaanvändning visade ett tydligt samband med närmare fyra gånger högre sannolikhet bland brottsutsatta (IRR=3,53). För tobak/nikotin (IRR=1,42) och spel om pengar (IRR=1,59) sågs mer måttliga men likväl signifikanta samband. Alkohol-användning uppvisade också ett samband med brottsutsatthet, men av något mindre omfattning (IRR=1,27).

Sammantaget bekräftade resultaten av regressionsanalysen det mönster som framgick i figur 2: Elever som varit utsatta för brott rapporterade i högre utsträckning användning av ANDTS, särskilt narkotika och dopning, och dessa samband kvarstår alltså när hänsyn tas till kön och årskurs.

Avslutande kommentarer

Totalt svarade 28 procent av skolungdomarna att de utsatts för brott. Andelen som uppgav det var något högre i nian än i gymnasiet (30 jämfört med 26 %). Förutom att det kan vara så att de yngre eleverna faktiskt är mera brottsutsatta, kan detta även bero på att mera brottsutsatta ungdomar i lägre grad har behövrighet till ett nationellt gymnasieprogram, liksom att det kan finnas skillnader i rapporteringsbenägenhet för olika åldrar.

Jämfört med Brottsförebyggande rådets skolundersökning i årskurs 9 från 2023 (Brå, 2024) framstår nivån på brottsutsattheten som lägre i CAN:s undersökning. Det kan förklaras av att frågor och definitioner skiljer sig åt. I CAN-undersökningen var könsskillnaden tydligare, även om den inte var så stor.

I denna kortfakta framkommer tydliga kopplingar mellan ANDTS-användning och brottsutsatthet bland skolungdomarna. Elever som rapporterat att de varit utsatta för brott rapporterade i högre utsträckning användning av ANDTS. I synnerhet gällde detta för de illegala substanserna narkotika och hormondopningsmedel (AAS). Resultaten tyder på att brottsutsatthet och ANDTS-användning ingår i ett bredare mönster av sårbarhet och riskutsatthet bland unga.

Eftersom skolan förväntas få en ännu mer brottsförebyggande roll framöver, samt att brottsutsatthet bland unga ofta inträffar i skolmiljö och mellan jämnåriga (Brå 2024), är ämnet intressant att utforska vidare. Relevant i sammanhanget är också att det sedan 2023 är ett lagkrav (2023:196) för kommuner att ta ett större och

3,5

**gånger högre
sannolikhet att ha
använt narkotika**

mer strukturerat ansvar för lokalt brottsförebyggande arbete, vilket ofta görs samordnat med det ANDTS-preventiva arbetet.

För att öka förståelsen hur dessa företeelser hänger samman orsaksmässigt krävs förvisso andra underlag än tvärsnittsdata. I denna analys har vi endast kunnat undersöka samband, inte deras riktning eller eventuella orsak. Samtidigt kan skolmaterialet användas för vidare analyser exempelvis gällande risk- och skyddsfaktorer, i relation brottsutsatthet. Vidare vore det intressant att sätta användning av de olika substanserna och spel om pengar i relation till vilka specifika typer av brott som eleverna drabbats av.

Om nationella skolundersökningen

CAN:s nationella skolundersökning genomförs årligen i årskurs 9 och gymnasiet år 2 (Svensson & Guttormsson (red), 2025). Studien genomförs med en digital enkät som besvaras klassvis under skrivningsliknande former och genererar riksrepresentativa resultat.

Till 2025 års undersökning slumpades 700 klasser fram. Av dessa deltog 86 procent i nian och 82 procent i gymnasiet. I båda årskurserna var cirka 20 procent av eleverna frånvarande vid undersökningstillfället. Detta är normala nivåer jämfört med tidigare år och enligt tillgänglig information fungerade 2025 års undersökning väl. När resultat presenteras gemensamt för de båda årskurserna har slagits samman består materialet av totalt 10 674 elever (5 534 från årskurs 9 och 5 140 från gymnasiet år 2). I analyserna har underlaget viktats efter kön och län.

Referenser

Brå (2024). *Skolundersökningen om brott 2023: Om utsatthet för och delaktighet i brott* (Rapport 2024:10). Brottsförebyggande rådet.

Brå & Skolverket (2026). *Att förebygga på plats: Situationell brottsprevention i skolan*. Brottsförebyggande rådet och Skolverket.

Campo-Tena, L., Larmour, S. R., Pereda, N., & Eisner, M. P. (2024). Longitudinal associations between adolescent dating violence victimization and adverse outcomes: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 25(2), 1265–1277. [https://doi.org/\[komplettera\]](https://doi.org/[komplettera])

Hashim, M., Iqbal, N., Halligan, S., Alimoradi, Z., Pfaltz, M., Farooqi, S. R., Khan, I., Galán, C. A., & Vostanis, P. (2025). Association of childhood sexual abuse with adolescent psychopathology: A systematic review and meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 26(3), 483–496. [https://doi.org/\[komplettera\]](https://doi.org/[komplettera])

Martínez-Mota, L., Jiménez-Rubio, G., Hernández-Hernández, O. T., & Páez-Martínez, N. (2020). Influence of the type of childhood violence on cannabis abuse and dependence among adolescents: A systematic review and meta-analysis. *Adicciones*, 32(1), 63–76. [https://doi.org/\[komplettera\]](https://doi.org/[komplettera])

Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60–76. <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60>

Regeringskansliet (2026). *Nytt uppdrag för att stärka skolans brottsförebyggande arbete*. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2026/04/nytt-uppdrag-for-att-starka-skolans-brottsforebyggande-arbete/>

SFS 2023:196. *Lag om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2023196-om-kommuners-ansvar-for_sfs-2023-196/

Sveriges Kommuner och Regioner (2022). *Kommungruppsindelning – Sveriges Kommuner och Regioners kommungruppsindelning 2023*. Sveriges Kommuner och Regioner.

Svensson, J., & Guttormsson, U. (Red.) (2025). *CAN nationella skolundersökning 2025 (Rapport 239)*. Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Tretyak, V., Huffman, A., & Lippard, E. T. C. (2022). Peer victimization and associated alcohol and substance use: Prospective pathways for negative outcomes. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 218, 173409. <https://doi.org/10.1016/j.pbb.2022.173409>

Citera gärna som: Guttormsson U & Thor S (2026). Brott utsatthet och ANDTS bland unga. Kortfakta 11. Stockholm: CAN – Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Författare	Ulf Guttormsson & Siri Thor
Publicerat	2026-06-24
ISBN	978-91-7278-391-1
URN	urn:nbn:se:can-2026-8



CAN är Sveriges ledande kunskapscentrum med uppdrag att undersöka, analysera och sprida kunskap om användningen av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar.

Vår vision är ett samhälle där människor inte far illa av skadligt bruk och beroende. Vi arbetar för ökad kunskap och vill bidra till välgrundade beslut.

Använd kunskapen!

CAN – Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning | www.can.se